

Világor

Pusztai Zoltán: *Körfolyosó – Szonettek könyve*

Győr, 2014, Hazánk

Több száz szonett – ez nem „teljesítmény”, mint a maratoni futók negyvenkét kilométeres távja, hanem költői vívmány egy olyan, mesterségét szinte rangrejtve művelő poétától, mint Pusztai Zoltán. Azért rangrejtve, mert a könnyűzenei szövegíróként ismert költőről valószínűleg sokan nem hiszik el, hogy „komolyan” költő. *Körfolyosó* címmel kiadott szonettgyűjteménye (Győr, 2014, Hazánk Könyvkiadó) engem az előzményeivel együtt arról győzött meg, hogy a komoly műfaj kiválósága ő elsősorban. A könnyűzenét illetően pedig pozitív üzenete van annak is, hogy dalszövegíróként Cseh Tamással rokon-szenvez, és a rockzenészeket jóra való társadalmi üzenetű versekkel látja el.

Ha jól számoltam, a kötet háromszázhuszonnégy szonettet tartalmaz. Nagy műgonddal megmunkált „kis dalok” ezek: tizenhét esetben tizennégy szonettből alkotnak ciklust, háromban tizenöt darabból álló – mesterszonettel megfajelt – szonettkoszorúba rendeződnek. Ez a kompozíció a nagy „nehézségi fokú” formák egyike a költészetben, a műkorcsolya vagy a műugrás műszavával mondva. Érdeemes volt valamelyest lazítani rajta. A lazítás még nem formabontás. Nem szeretnék iskolamesteri módon megakadni azon, hogy az alapjában véve négyes jambusok gyakran trocheusokra váltsanak fölütés-szerűen, máskor anapesztikusan megiramodnak, vagy hogy az oktáva-rész négy-soros szakaszaiban nem azonos rímpárok váltakoznak. A szabályosság mégsem hiányzik, például a keresztrímek az utolsó tercina végén rendszerint páros rímekre váltanak: a shakespeare-i szonett záradékának logikai összefoglaló hatását követik.

A szabadosságokkal együtt is rend uralkodik az egyes szonettekben és a szonettkoszorúkban. A lazítás új kötelmekkel jár együtt: a központozás hiánya kihat a mondatok szerkezetére, a gondolat szaggatottságát és a képzettársítás merészségét fokozza.

A szonettkoszorú az utóbbi évtizedekben lett népszerű. A korai József Attila *A kozmosz éneke* című remeklése óta évtizedekig alig találkozhattunk vele; a hetvenes évekig csak az erdélyi Székely János, Gergely Ágnes és Tűz Tamás költészetében találkoztam vele. A nyolcvanas évek óta oly sokan éltek ezzel a zárt formával, s olyan sokféle változatot mutattak föl egészen a formabontásig menő kísérleteikkel, hogy csak könyvnyi terjedelemben lehetne összefoglalni őket. Mint rutinos szonettíró elődei, Pusztai is ritkán él a sorátvetéssel (enjambement), s ez érthető: ennek használatát nagyon korlátozza a tizennégy szonett kezdő sorainak összepasszítása a mesterszonettben. A műformában jártas kortársaim némelyikétől megkérdeztem, hogy először a mesterszonettet írják-e meg, és annak soraiból, haladványszerűen bontják ki az előző tizennégy szonettet, vagy csakugyan a mesterszonettet dolgozzák ki utoljára. Más-ként bajos volna – mondták. A sorátvetés, a mondat megszakítása a sorvégeken ritka a szonettek koszorújában, vagy ahogy Pusztai Zoltán írja a címlapra: a szonettek „*körfolyosójában*”. A művészi szonettkoszorúhoz „varázsló” kell, aki a verstechnika magasiskoláját már az egyes szonettek írásakor elsajátította, és tudja, miről nem mondhat le a poétikai szabályok teljesítése közben. A szonett nemcsak technikai: (vers-)logikai forma is.

A kötet mottója maga is szonett, s ezen jól tanulmányozhatjuk a költő trükkjeinek némelyikét. A francia szürrealizmus kitűnő humorérzékű költője, Jacques Prévert *Menet* című versében összekeverte a jelzők és a jelzett névszók rendjét, és mulatságos szókentaurokat hozott létre. (Most mellékes, hogy a francia költő nem szonettben, hanem szabad versben művelte ezt.) Pusztai mottóverse is e paradox művelet rúgójára jár. Az ő felsorolása arról szól, hogy mi minden lehetett volna, ha élete folyamán nem a lehetséges, hanem a lehetetlen dolgok közül választ: *vakablak mögötti őrszem; sok éve kicsorbult kardhal; önostorozó hintaló* például. Vagy *turbékoló agyaggalamb, netalán nullásliszttel kevert cement, vagy egy fokkal filozofikusabban, egy semmire nyíló ablak, esetleg zakatoló-dübörgő csend.* Tudatos képzavarok keletkeztek így.

Szatirikus, abszurd-szürrealista versei nemcsak a francia avantgárdokat, Weöres Sándort is eszembe juttatják, főként mint a *Dalok Na Conxy Panból* című mintaadó költemény íróját. A tapasztalt társadalmi jelenségek egyszerre bosszantják és mulattatják – kétségbe nem ejtik, de megoldást kínáló utópiái távolról ködlenek a vágyak elérhetetlen birodalmában. Pusztai verseiben hatvanvalahány évének tapasztalataiból szűrődött le a tanulság sok-sok „valóságos” sorstényező értelméről, illetve értelmének hiányáról. Egykedvűn ad hangot kirekesztettségének, a költészet általános rangvesztettségének. Stílusáért és bevallottan rossz közérzetéért a hatvanas-hetvenes években őt is megkövezték volna. Most „csak” nem vesszük észre érdeme szerint.

Általában fanyar humor, kétely és irónia jellemzi, de őnála ez nem általános hitetlenségéből fakad, mert hívő lévén, van miben kételkednie. Sok csalódás érhetne ahhoz, hogy hite ne legyen gondtalan. Isten, szabadság, morállal szembeállított politikai vélemény: az eszmék azért szilárdan állnak versei hátterében. A költészetet őrszerepnek is érzi: „ört állni lehetne ad-

dig / sőt azon is túl talán / a remény míg eliramlik / osonhatunk magunk után” – ez nem éppen problémátlan lelkiállapot (*Azon is túl*). Különösen a záró szentenciában: „a sámlit / alólunk majd az rúgja ki / aki az éjt ránk szögezi”. Itt a „mi-tudatról” (a keresztény magyarokéről) is jelzést ad. Az idézett vers a *Sosemvolt jegyzetfüzetbe* ciklusból való. E szonettjei éppúgy lét-filozófiai helyzetjelentések, mint egészében a kötet. Ám ebből a ciklusból – és itt-ott másokból is – kiviláglik, hogy a 2006-os tüntetések és más nemzeti megmozdulások következményei maradandó nyomokat hagytak lelkületében, egyben túl is léptek az akkori időszerűségen. A felülről irányított terrorcselekedeteket egy általánosabb erkölcsi síkon bírálta el, s az emberi lényben rejlő rossz hajlamok szélsőséges, de a jövőben várhatóan megismétlődő példáiként tartotta számon. A *célszemélyt keresgélő* s a *kokárdákon* megakadó szem jól elképzelhető mindannyiunk számára világos szimbólum (*X akta*). A költősorsról is gyakran megnyilatkozik: a haláltudatot mint félelmeink egyik forrását igyekszik könnyeden felfogni, de a kaszás szokott képi kellékei mögül felkomorlik a költők réme, az, hogy a költészet maga sem lesz örökéletű (*Szépséghiba*). Önvigasztalása is csupa irónia: „vakvágányon is haladhat / idővel mindenképp célba ér” (*Sosemvolt jegyzetfüzetbe*). Paradox kijelentései az agy örökös munkájának (s az értékek válságának) köszönhetőek, mégis a jin és a jang egységét megvalósító képződmények, noha nem cinizmusról, hanem megoldhatatlan talányokról árulkodnak. A jó csak bizonyos föltételekkel, ahogy a rossz is csak bizonyos feltételek közt rossz.

A groteszk nem kedvez a klasszikus szépségideálnak, ki is kezdte a hagyományellenes divat, talán csak elkopott, mint sok más szokás. Pusztai szonettjeiben van szépség, figyeljük: „halotti csend sűrű homály // zizeg a tünt idők szárnya / és kiégett lámpa a szem / ez már a nemlét varázsa / túl álmon és üveghegyen” (*A nemlét varázsa*). Valahol messze, időn és

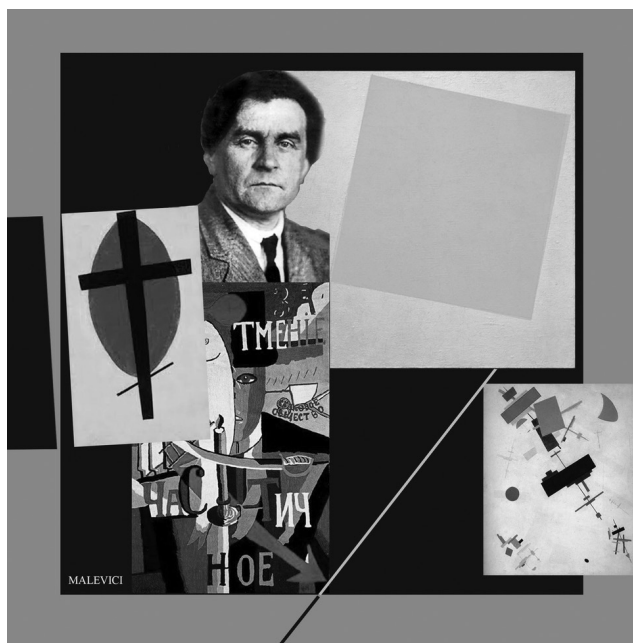
téren túl rejtőzik a szépség, de léteznek az eszmék magasságában vagy mélységében.

Gyakori képe a *tűzfal*, mely a látóhatár beszűkítésével fenyegeti. Íme négy sora, melyben a költészet légvárnak bizonyult, s az írás mint kitörési eszköz kudarcot vallott: „lábon kihordott életét / versekbe lopja orvul / az ég még csak félig sötét / a tűzfalnál visszafordul” (*Visszhang*). A *lábon kihordott élet* ezen belül is érdekes:

a morbidnak nem nevezhető Pusztai életfilozófiájából kapunk ízelítőt: a létezésből egyszer majd kigyógyulunk; Weöres ezért is megdicsérné. Még számos telitalálatát péceztem ki magamnak, amelyet nem felejték el. Közülük való a „világpor szóródik szerte” (*Mitosz*). Sikerült így értelmeznie a globalizmus nem túl tetszetős szavát, s mindjárt kritikát is mondania róla, midőn lassankint mindent ellep a világpor.

Alföldy Jenő

Árkossy István: Kazimir Szeverinovic Malevics (Mozgóképek-sorozat, 2020)

ALFÖLDY JENŐ (1939) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Kecskeméten él. Legutóbbi kötete: *A leírástól a látomásig. Szemlélés négy nemzedék költőiről* (Orpheusz Kiadó, 2018).